

УДК 37.014.523:242.5 (045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315564](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315564)

Ліненко Олена Василівна,
методист Центру освітніх ініціатив
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
Одеса, Україна
e.oknen@gmail.com

Саснко Людмила Іванівна,
кандидат історичних наук
завідувачка науково-педагогічної бібліотеки КЗВО «Одеська академія
неперервної освіти Одеської обласної ради»
Одеса, Україна
<https://orcid.org/0009-0007-7309-7367>
Saenko631@ukr.net

СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ ОСВІТИ ОДЕЩИНИ: МИХАЙЛІВСЬКА ОДНОКЛАСНА ЦЕРКОВНО-ПАРАФІЯЛЬНА ШКОЛА НА МОЛДАВАНЦІ

Анотація. Статтю присвячено огляду національного, духовного та морально-етичного виховання, учнівської молоді через навчання у церковно-парафіяльних школах м. Одеса.

Ключові слова: освіта, історія, церковно-парафіяльна школа, духовно-моральне виховання, Одеса.

Постановка проблеми. Сьогодні стає першочерговою потреба пошуку нових організаційних форм здобуття якісної освіти та фахової підготовки, мережа яких повинна задовольняти запити будь-якої особи відповідно до її інтересів, вмінь, здатностей та вимог суспільства. Важливою перевагою культурного життя Україні другої половини XIX ст. був інтенсивний розвиток освіти та науки. Саме тому необхідним стає детальне та всебічне вивчення історії церковно-парафіяльних шкіл, усвідомлення сутності та сенсу цього історико-педагогічного феномену з метою пошуку новітніх та удосконалення існуючих напрямів розвитку національної системи освіти України. Особливістю сучасної освітньої практики є тенденція до поступової інтеграції світського й релігійного компонентів, що підтверджує низка нормативних документів. У Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.) педагогічна освіта визначається як «система професійної підготовки педагогічних працівників до здійснення педагогічної діяльності». В умовах поступового взаємопроникнення світської і релігійної освіти важливим завданням означеної підготовки є формування вчителя-професіонала, який уміло викладає, організує учіння і життєдіяльність дітей, створюючи умови для їхнього інтелектуального і морального розвитку, впливає на формування духовного світу вихованців.

Аналіз наукових джерел з питань історії розвитку та становлення педагогічної думки, зокрема початкової школи України та Одеси. У другій половині XIX – початку XX ст. відбувалися кардинальні зміни у всіх сферах життя суспільства. Низький рівень письменності ставив питання про негайне проведення реформ у галузі освіти, й насамперед у початковій школі. Освітні реформи другої половини XIX – початку XX ст. стали предметом досліджень таких науковців, як С. Васильєва, В. Гриньова, С. Золотухіна, Н. Побірченко, Н. Рудічева, Н. Якушко. Увага до церковно-парафіяльних шкіл, розуміння значення їх педагогічного досвіду для освіти є цілком виправданою та актуальною.

Виклад основного матеріалу.

Українська культура другої половини XIX ст., незважаючи на всі перепони, продовжувала успішно розвиватися. Цьому сприяли: по-перше, реформи 1860-1870-х років (скасування кріпосного права, судова, земська, міська, освітня реформи); по-друге, бурхливий розвиток капіталістичних відносин. Політика реформ проводилась царизмом одночасно з політикою репресій проти української культури. Лише з початку 1870-х років в Україні поживається культурно-освітня діяльність. У другій половині XIX ст. українська культура продовжувала розвиватися в умовах колонізаторських політичних режимів, що панували на українських землях. Становлення індустріального суспільства, розвиток промисловості обумовили появу

вищих технічних навчальних закладів. Особливості розвитку культури в українських землях середини XIX – початку XX століття.

Історія народної школи у своєму розвитку пройшла довгий та важкий шлях. Скасування кріпосного права вимагало створення школи для всіх прошарків населення. Після реформи царський уряд головну увагу приділяв парафіяльним школам, причому основні витрати на їхнє утримання перекинув на місцеві органи влади. Період XIX – початку XX століття характеризувався інтенсивним розвитком виробництва, економіки, торгівлі, культури, що вимагали у свою чергу розвитку народної освіти. Він зумовлював збільшення кількості навчальних закладів та учнів у них.

Церковно-парафіяльні школи діяли при церквах православного духовенства та несли не тільки грамотність, а й релігійно-моральне виховання, але не були забезпечені у матеріальному стані.

На початку XIX століття у 1817 році (граф А. Ланжерон) відбулася закладка церкви Архистратига Михайла на Молдаванці. Храм освятили у 1820 році, а поруч побудували кілька споруд.

Одну з них, приміщення церковної сторожки, яку у 1890 році пристосували під однокласну церковно-парафіяльну школу. Цей заклад знаходився у веденні духовного відомства. Дітей тут навчали закону Божому, церковним співам, письму, читанню, арифметиці, рукоділлю та граматики. Вчителі в основному з числа священнослужителів працювали без винагороди. Завідувачем школи був Попов Митрофан Ігнатович, який викладав Закон Божий.

Школа утримувалась на кошти батьків-парафіян, які вносили 50 копійок щомісяця, або 6 карб. на рік. На ці гроші дітей забезпечували підручниками та писемним приладдям. У 1891 році у школі навчалися 19 хлопчиків, у 1892-1893 роках кількість учнів зросла і складала 29 хлопчиків та 20 дівчат, але охочих до навчання було до 70 дітей. Приміщення церковної сторожки стало занадто малим.

У 1915 році священники та батьки-парафіяни клопотали про будівництво нової будівлі для школи. Мова йшла про двоповерхову споруду для двокомплектної школи, на кожному поверсі якої планувалося обладнати по дві класні кімнати на 50 учнів кожна. Класні кімнати повинні були відокремлюватися розсувними простінками, щоб перетворюватися у зали для влаштування шкільних свят. Документального підтвердження про будівництво школи відсутня. Але достеменно відомо, що пізніше заклад розташовувався у будинку притча (залишки якого на перехресті Михайлівської площі та вулиці Виноградної (Бабеля). У радянські часи у цьому будинку розташовувався дитячий садочок.

Як повідомляється в урочистому звіті до 25-річчя заснування Одеської Михайлівської однокласної церковно-парафіяльної школи (1915 р), за роки діяльності у школі навчались 657 хлопчиків та 526 дівчат, з них склали іспити відповідно 15,2% і 17% (дівчатка вчилися трошки краще за хлопців). Поряд та на недалекій відстані від школи знаходилося декілька безоплатних народних училищ, однак

Второй причтовый дом Михайловской церкви постройки 1882 г. Фото 1996 г.

батьки-парафіяни вносили плату 5-6 карб. на рік, а деякі платили навіть і 12 карб. за навчання дітей саме в церковній школі. У роки першої світової війни учні школи брали участь у шитті білизни для воїнів, на свої кошти – зібрали 70 пакунків з подарунками, а також 12 карб. 50 коп. грошима.

Навчальний заклад існував і у перші роки радянської влади. 20 червня 1923 року співробітниками Губсоцвиху на Молдаванці за адресою Михайлівська площа, 16 було виявлено підпільну школу. В ході перевірки з'ясувалося, що приміщення школи прикрашали портрети царських міністрів, ікони та лампади. Учні не мали елементарних знань, навіть нічого не знали про події, які відбувалися в країні. Школу було закрито, вчительку віддали під суд. Про це повідомляється у замітці освітянського часопису «Наша школа» (№ 1, серпень. 1923 р.).

Таким чином, церковно-приходські школи сприяли поширенню міцної грамотності та відповідала потребам людей в освіті. Церковно-парафіяльні школи посіли поважне місце у розвитку початкової освіти в Україні другої половини XIX ст. - початку XX с.

Підписи під фото:

1. (Фото 1). Церква Архистратига Михайла на Михайлівській площі. Зображення кінця XIX ст. (З приватного архіву Є. Сокольського, колоризація – Є. Сокольський)
2. (Фото 2). Будівля притча, в якій розташовувалась церковно-парафіяльна школа. 1882 рік. Архітектори Ф.І. Нельговський, П.В. Апишков. Михайлівська площа, 16.
3. (Фото 3). Будівля притча. 2016 рік. Михайлівська площа, 16. (Фото з інтернету)
4. (Фото 4). Викладачі та учні церковно-парафіяльної школи, кінець XIX ст. (З фондів музею «Християнська Одеса»)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Донцова Т. (2005) «Архангело-Михайлівська на Молдаванці церква». Одеса.
 Попов М. (протоєрей). (1916) Історична записка «Одеська Михайлівська однокласна церковно-приходська школа 1890 р. 1 жовтня 1915 р.». Одеса.
Наша школа, № 1. Серпень. 1923.

REFERENCES

- Dontsova T. (2005) «Arkhanhelo-Mykhailivska na Moldavantsi tserkva». Odesa.
 Popov M. (protoierei). (1916) Istorychna zapyska «Odeska Mykhailivska odnoklasna tserkovno-prykhodska shkola 1890 r. 1 zhovtnia 1915 r.». Odesa.
Nasha shkola, № 1. Serpen. 1923.

Olena Linenko,

methodologist of the Center for Educational Initiatives
 Odessa Regional Academy of In-Service Education,
 Odessa, Ukraine
e.oknen@gmail.com

Lyudmila Sayenko,

candidate of historical sciences
 head of the scientific and pedagogical library
 Odessa Regional Academy of In-Service Education,
 Odessa, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0007-7309-7367>
Saenko631@ukr.net

PAGES OF THE HISTORY OF EDUCATION IN ODESA REGION: MIKHAILIVSKA ONE-CLASS CHURCH-PARISH SCHOOL IN MOLDAVANKA

Abstract: The article is devoted to the review of national, spiritual and moral and ethical education, student youth through training in church parochial schools of Odessa.

Keywords: education, history, church and parochial schools, spiritual moral education, Odessa.

Дата надходження до редакції 23.01.2024

© Ліненко О. В., Саєнко Л. І., 2024